

EESSÕNA

Haridus ja kasvatus on väga lai eluvaldkond, millest ei jää tegelikult puutumata ükski ühiskonnaliige. Seepärast on sinne sõnaraamat kavandatud teiste oskussõnastikega võrreldes palju suuremale kasutajaskonnale – õpetajaile ja teistele pedagoogidele, õppejõududele, haridusametnikele, üliõpilastele, lapsevanemaile. Raamatus on 4850 mõistet järgmistest valdkondadest: kasvatus ja areng, alusharidus, põhi- ja keskharidus, kutseharidus, kõrgharidus, huviharidus, eripedagoogika, andragoogika, sotsiaalpedagoogika, didaktika, õppevahendid, koolikorraldus, haridusasutused, haridussotsioloogia, kasvatuseduslik uurimistöö, pedagoogika ajalugu, infotehnoloogia (kui e-õppe alus). Mõnel määral on esindatud ka õppe ja kasvatusena tihedasti seostuvad naaberlad psühholoogia ja filosoofia. Sõnaraamatu lisas on loetletud praeguse seisuga olulisemaid hariduse ja kasvatusena vallas tegutsevaid ühendusi, asutusi ja infosüsteeme – nii nende täisnimetusi kui ka lühendeid. Teine lisa on sõnaraamatus mainitud teadlaste nimestik.

Nagu enamik eesti oskussõnastikke on ka sinne mitte lihtsalt oskussõnavara seisu kirjeldav, vaid soovituslik sõnaraamat. Esitatakse soovitatavad eesti oskussõnad, mis on tööruhmas läbi arutatud ja mille kohta on vajaduse korral nõu küsitud ka kitsamate erialade spetsialistidelt (vt ka „Sõnaraamatu vormist“ MÄRKSSÕNAD). Inglise, saksa, soome ja vene terminivasted on võetud neis keeltes kirjutatud erialakirjandusest ja sõnaraamatuist. Kui ühe mõiste tarvis on seal termineid mitu, siis on piirdutud levinumatega, võtmata seisukohta, kui heaks või halvaks üht või teist neist pidada (vt ka „Sõnaraamatu vormist“ MUUKESL-SED VASTED).

Eestikeelne hariduse ja kasvatusena terminivara pole viimasel poolsajandil olnud sugugi kiita seisus. Õnneks leevendas vahepeal olukorda 1982–96 tegutsenud pedagoogika terminoloogia komisjon. Nagu siis tuli ka nüüd kõigepealt mitmegi valdkonna mõisterägastikus endale selgem pilt luua ja alles siis leppida kokku terminid. Tööruhma taotlus oli, et igale mõistele vastaks tema sisu võimalikult täpselt ja selgelt edasiandev keelend. Harilikult oli selline juba olemas – kas ainsana või sai valida mitme käibiva variandi hulgast. Sageli tuli aga leida uus termin või olemasolevat keeleliselt kohendada.

Niisiis on põhimõtteliselt olnud kõik nagu muude erialade oskuskeele korrastamisel. Lisaks tuli silmas pidada, et haridus ja kasvatus ei ole kitsasse eriteadlasringi jääva keelekasutusega ala. Suur osa tema oskussõnadest saab tuntuks üldkeeles. Seepärast tuli taotleda oskuskeele tihedamat kokkukuuluvust kogu rahvuskeelega, enamat omaterminite kasutamist, mis on üldarusaadavamad ja sisuselgemad kui võõrterminid (pahatihti inglise toorlaenuid). Rohkete võõrsõnadega pseudoteaduslikku oskuskeelt ja bürokraatlikku eurosõnangi võib ju praegu haridusvallas kohata igatüki, kes emakeele poolest tundlik. Samas ei ole siinses raamatus mingit täielikku iga hinna eest omatermini eelistust. Mõndagi mõistet tähistab ainult võõrtermin ning paljude mõistete jaoks on kõrvuti nii võõr- kui ka omatermin – need aitavad vastastikku teineteise tähendust selgitada, teksti adressaati arvestada ja stiili mitmekesistada.

Oskuskeele hea stiili huvides on sageli vaja nii täistermineid kui ka nende kontekstuaalseid lühivariante. Näiteks termini *teaduse tippkeskus* asemel võib teaduskorralduse tekstis olla *tippkeskus*, testimist käsitlevas artiklis pole terminis *testi juhend* tarvis täiendit *testi*

alati korrata. Selliseid lühemaid kontekstivariante siinne sõnaraamat üldjuhul ei esita. On üksnes vähesed, mille puhul raamatu kasutaja võib arvatavasti otsida pigem lühemat kuju, nt *selitamine* ja *väärtuste selitamine*, *erivajadusega laps* ja *arengulise erivajadusega laps* (vt ka „Sõnaraamatu vormist” MÄRKSÖNAD).

Käsitletavate valdkondade rohkuse ja mitmekesisuse tõttu oli nende hõlmamine ning kokkusulatamine ühte sõnaraamatusse väga mahukas töö. Alguspunkt oli haridusterminoloogia korrastamise komisjoni moodustamine: sellekohase käskkirja andis novembris 2007 tollane haridus- ja teadusminister Tõnis Lukas ning siin tuleks tähele panna sõna *korrastamise*. Komisjon hakkas tööle 2008. aastal, jagunedes juba üsna algul kaheks – leksikoni ja viiekeelse sõnaraamatu tegijaiks. Siinset sõnaraamatut jäid tegema Viivi Maanso (töörühma juht), Mari Kadakas, Inger Kraav, Inge Unt, Tiiu Erelt, Eva Tamm ning nendega peagi liitunud Ulve Kala-Arvisto ja Helin Puksand. Koostati valdkonniti nimestikud, et neid siis kogu töörühmaga arutada ja mõistartiklid kirjutada. Eriti suure töö tegid ära Inger Kraav (kasvatus ja areng, sotsiaalpedagoogika, alusharidus, koos Inge Undiga psühholoogia), Viivi Maanso (kõrgharidus, haridusasutused, teadustöö, koos Mari Kadakaga õppevahendid, koos Inge Undiga didaktika) ning Mari Kadakas (hariduskorraldus, hindamine, kooskõla õigusaktidega). Kutsehariduse ja haridussotsioloogia osa algvariandi koostas 2009. a Krista Loogma. Mitme valdkonna materjal valmis kõigi töörühma liikmete koostöös. Andragoogikat aitasid teha Talvi Märja ja Larissa Jõgi, eripedagoogikat Merit Hallap ja Kaja Plado.

Selline laia haardega sõnaraamat saab olla ainult tõeliselt kollektiivne töö, mistõttu kogu ainestik on valdkonniti läbi arutatud mitme aasta jooksul töörühma peagu iganädalastel koosolekutel, et jõuda ühtsetele seisukohtadele nii terminite kui ka mõisteselgituste poolest. Seejärel tegi toimetaja valdkonniti esimese toimetamisringi, kontrollides oma täiendusi ja parandusi koos valdkonna asjatundjaga (nt eripedagoogika, e-õppe ja arvutikasutuse mõisteid Helin Puksandiga). Järgnes valdkondade kokkupanek ja tervikkäsikirja toimetamine, s.o teine toimetamisring, mis polnudki kuigi lihtne, sest haridusala on eri valdkondade harmoonilisest kokkusobimisest väga kaugel (kas või näiteks üld-, kutse- ja kõrghariduse mõistestikud).

Väga suur töö on olnud inglise, saksa, soome ja vene terminite leidmine. Inglisekeelsed terminid on pannud Ulve Kala-Arvisto ja kõik töörühma liikmed oma pädevuse kohaselt, üle on vaadanud Suliko Liiv. Saksakeelsed terminid on andnud Mari Kadakas, Ulve Kala-Arvisto ja teised töörühma liikmed, üle on vaadanud Anne Lind. Soomekeelsed terminid on Paula Sajavaaralt ning venekeelsed Juta Veimerilt ja Roman Kallaselt. Toimetajana on mulle erilist rõõmu ning uusi teadmisi pakkunud just koostöö Paula Sajavaara ja Juta Veimeriga kui suurepärase oma ala ja keeletespecialistidega.

Tänapäevaseks terminitööks on vaja andmebaasi, mis võimaldaks kogutud ja läbiarutatud materjali talletada, hiljem täiendada ning parandada. Hariduse ja kasvatus sõnaraamatu terminibaasi põhjaks sai Eesti Keele Instituudis loodud sõnastike haldussüsteem **ΞLex**. Baasi kohandamine ja sissetöötamine võttis töörühmal umbes aasta. Seda on aidanud kujundada instituudi töötajad Jelena Kallas, Ülle Viks ning tarkvaraarendaja Andres Loopmann, hiljem Kaur Männiko. Terminibaasi on algusest peale hallanud, töörühma aruteludel osalenud, sõnaraamatu koostajaid baasi suhtes nõustanud ning materjali sisestanud instituudi terminoloog Eva Tamm, peale selle täites kogu terminoloogiakomisjoni sekretäri ülesandeid.

Terminibaasis on iga mõiste jaoks eraldi artikkel kogu infoga selle mõiste kohta. Ouline on seejuures granulaarsuse põhimõte – ühele väljale üks andmeelement. See võimal-

dab andmeid sortida, vormivigu automaatselt otsida jne. Praeguses baasis on andmestikku (nii mõistartikleid kui ka nendesisesest infot) mõnevõrra rohkem, kui seda on võetud trüki-sõnaraamatusse. Seal on kõigis artiklis ka valdkonnamärgendid (nt ALUS, KÕRG, KASV, HUVI), mida sõnaraamatusse pole pandud. Ainult baasi juurde kuulub kasutatud kirjanduse nimestik, mis osutus nii leksikograafiliste allikate kui ka erialakirjanduse poolest sedavõrd mahukaks ja laialivalguvaks, et jääb siinsesse raamatusse liitmata.

Sõnaraamatu tegijad on väga tänulikud mitmele asjatundlikule spetsialistile väärtusliku abi eest. Ennekõike ütleme suur aitäh eespool nimetatud abivalmis teadlastele Krista Loogmale, Talvi Märjale, Larissa Jõe, Merit Hallapile ja Kaja Pladole. Veel täname Archimedese ENIC/NARIC keskuse juhatajat Gunnar Vahti asjalike nõuannete eest, Tallinna Tehnikaülikooli emeritprofessorit Leo Võhandut, SA Kutsekoja töötajaid sisukate arutluste eest, Haridus- ja Teadusministeeriumi kutse- ja täiskasvanuhariduse ning kõrghariduse osakonda tarvilike märkuste eest. Palju tänu ka kõigile teistele, kes on meid nõustanud! Südamlik tänu HTMi keeleosakonna nõunikule Jüri Valgele mõistva suhtumise ning tihti peale nii tarvilike julgustavate ja ergutavate sõnade eest! Väga tänulik on sõnaraamatu tööühm töökorraldusliku poole eest Eesti Keele Instituudi sõnaraamatute osakonna juhatajale Margit Langemetsale ning igakülse toetuse eest instituudi direktorile Urmas Sutropile.

Usume, et „Hariduse ja kasvatus sõnaraamatu” tegemine ning praegune ilmumine koos „Haridusleksikoniga” peaksid äratama kõigi siia kuuluvate valdkondade sõnavara korrastamisele. Suur sõnaraamat ei suuda kaugeltki kõike tarvilikku hõlmata, mistõttu nüüd oleks teretulnud kitsamate alade sõnastike koostamine. Siinse raamatu tegemise aastate jooksul on tööühma poole terminitarvituse ja tekstitõlgenduse küsimustega pöördunud mitukümme inimest. Seegi on näidanud hariduse oskuskeelega tehtava töö vajalikkust. Kindlasti tekitab sõnaraamat rohkesti kriitilisi mõtteid ja soovet, täiendus- ja parandusettepanekuid – kõik need palume saata aadressil haridussonaraamat@eki.ee.

Tiiu Erelt
toimetaja